

Λέοντες και αλεπούδες

Ορθοδοξία / Οικολογική Ηθική

Απόστολος Νικολαΐδης, Ομ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόεδρος Ινστιτούτου «Άγιος Μάξιμος ο Γραικός»

Οι λέοντες σε όλες τις εποχές προσωποποιούν τη δύναμη, την εξουσία, την απόλυτη κυριαρχία, ενώ οι αλεπούδες την πονηριά, την προσποίηση, την καπατσοσύνη. Κοινό τους χαρακτηριστικό η επικράτηση, η εξουσία και ο έλεγχος αλλά με διαφορετικά μέσα. Οι λέοντες με τη φυσική δύναμη, οι αλεπούδες με την φυσική «εξυπνάδα». Με τους ίδιους τρόπους επιβιώνουν κάπως όλα τα φυσικά όντα. Το ίδιο περίπου συμβαίνει αναλογικά και στον κόσμο των λογικών όντων, των ανθρώπων.

Η σύνδεση συμπεριφορών λεόντων και αλεπούδων αρχίζει μάλλον με τον Αίσωπο. Αξίζει τον κόπο να αναφέρουμε κάποιες από αυτές γιατί όλες καταλήγουν σε ηθικά συμπεράσματα: Στη μια ιστορία η αλεπού φαίνεται να προειδοποιεί το σκύλο που κυνηγούσε ένα λιοντάρι για το πόσο επικίνδυνο είναι αυτό. Στη δεύτερη περιγράφει ο Αίσωπος τον τρόπο που ένα αδύναμο ζώο, όπως η αλεπού, υπερβαίνει το φυσικό φόβο και καταφέρνει να διαλέγεται με ένα δυνατό, όπως το λιοντάρι: Στην πρώτη θέα του λιονταριού η αλεπού τρέμει από το φόβο, στη δεύτερη ο φόβος γίνεται μικρότερος, ενώ στην τρίτη συνάντησή τους η αλεπού ξεθαρρεύει και πιάνει μαζί του κουβέντα. Στην τρίτη σχετική ιστορία, όπου συμμετέχει και ο γάιδαρος, οι τρεις τους συνεργάζονται στο κυνήγι, με τη μοιρασιά των θηραμάτων αρχικά ανατίθεται από το λιοντάρι στο γάιδαρο και κατόπιν στην αλεπού. Η αλεπού, βλέποντας την τύχη του γαϊδάρου που, επειδή τόλμησε να ακολουθήσει τη λογική της ισονομίας, έχασε τη ζωή του, διασφαλίζει τη δική της ζωή κρατώντας για το εαυτό της τα ελάχιστα και αφήνοντας τα περισσότερα (τη «μερίδα του λέοντος») στο λιοντάρι. Στην τέταρτη ιστορία, όπου εμπλέκονται και πάλι οι ίδιοι (λιοντάρι, γάιδαρος, αλεπού) η αλεπού, η οποία προσπάθησε να διασφαλίσει τη ζωή της υποσχόμενη στο λιοντάρι ότι θα του παραδώσει το γάιδαρο οδηγώντας τον σε παγίδα με την προϋπόθεση ότι θα χαριστεί στην ίδια, διαπιστώνει ότι οι ισχυροί δεν τηρούν ποτέ τις συμφωνίες και ότι πατούν επί πτωμάτων για να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους, αφού το λιοντάρι έφαγε πρώτα την αλεπού, κατόπιν δε και το γάιδαρο. Στην πέμπτη διήγηση, στην οποία πρωταγωνιστούν λιοντάρι, αρκούδα και αλεπού, το ενδιαφέρον του Αισώπου στρέφεται γύρω από τον τρόπο που οι αδύνατοι καταφέρνουν να υποσκελίσουν

τους δυνατούς: Η αλεπού καταφέρνει να κλέψει το θήραμα από το λιοντάρι και την αρκούδα που το εξασφάλισαν, όταν αυτά πάλευαν μεταξύ τους μέχρι θανάτου για την διεκδίκησή του. Στον έκτο, τέλος, μύθο, όπου στη δυάδα προστίθεται και ο λύκος, αναδεικνύεται και πάλι η «εξυπνάδα» της αλεπούς που μέσα από τη στάση της έδειξε ότι, όποιος προσπαθεί να κάνει κακό στον άλλο, τελικά το υφίσταται ο ίδιος: Ο λύκος, για να κερδίσει την εύνοια του άρρωστου λιονταριού συκοφαντεί την αλεπού ότι είναι η μόνη που δεν το επισκέφτηκε. Η αλεπού ωστόσο, που προλαβαίνει να ακούσει τα λόγια του λύκου, αποκαθιστά τα πράγματα με τη δικαιολογία ότι έψαχνε για το φάρμακο θεραπείας του, διευκρινίζοντας ότι το φάρμακο δεν ήταν άλλο από το γδάρισμα του λύκου και την οικειοποίηση του τομαριού του.

Το ίδιο όμως δίδυμο σχήμα χρησιμοποιεί και ο Ιταλός οικονομολόγος και κοινωνιολόγος Βιλφρέντο Παρέτο (1848-1923) για να περιγράψει την κυκλική εναλλαγή πολιτικών ομάδων της ελίτ στην εξουσία. Οι λέοντες εν προκειμένω εικονίζουν όσους κατορθώνουν να ανέλθουν στην εξουσία με τη βοήθεια των αδύναμων και εμπερίστατων κοινωνικών και πολιτικών ομάδων και προσπαθούν με κάθε τρόπο να την διατηρήσουν μέσω κάποιων παραχωρήσεων που δεν ζημιώνουν τους ίδιους. Χάνουν όμως την εξουσία όταν την καταχρώνται, άλλοτε διαπλεκόμενοι με τα οικονομικά συμφέροντα και άλλοτε κυβερνώντας απολυταρχικά και αδικοπραγώντας, αλλά και όταν εγκαταλείπουν τον ορθολογισμό και ενεργούν συναισθηματικά.

Οι αλεπούδες αντίθετα εικονίζουν όσους από την ελίτ βρίσκονται στην αντιπολίτευση και ορέγονται την εξουσία, αντιπαλεύοντας τους λέοντες. Δεν έχουν μεν τη δύναμη της αδικοπραγίας, διακατέχονται όμως από τη μισαλλοδοξία και το φανατισμό. Όλη τους η προσοχή είναι στραμμένη στα μέσα που οδηγούν στην εξουσία. Επικαλούμενοι το κοινό συμφέρον, σε αντίθεση προς την τάξη των λεόντων που φροντίζει για τα δικά της συμφέροντα, ταυτίζονται με τους καταπιεσμένους και μη έχοντες, υποσχόμενοι χωρίς κάποια ευθύνη τα πάντα στους πάντες. Όταν δε ανέλθουν στην εξουσία τότε γίνονται οι ίδιοι λέοντες, ενώ οι λέοντες περιπίπτουν στη θέση των αλεπούδων.

Τόσο οι μύθοι του Αισώπου όσο και η Κοινωνιολογία επικαλούνται τους λέοντες όταν θέλουν να περιγράψουν εξουσιαστικές κοινωνικές συμπεριφορές και παίγνια εξουσίας. Οι λέοντες παραπέμπουν στη γνωστή ως ηθική της δυνάμεως που έχει ως αφετηρία την αρχή, ότι ηθικό είναι ό,τι προβάλλουν οι ισχυροί. Βασικό της κίνητρο είναι η ιδιοτέλεια, ενώ μέσα επιβολής της οι αυθαιρεσίες, ο απολυταρχισμός, ο δογματισμός, η (νόμιμη ή νομιμοφανής) βία, η τρομοκρατία, η εκμετάλλευση, η αδικία. Η ηθική αυτή εκφράστηκε φιλοσοφικά κυρίως από το νιτσεϊσμό, ιδεολογικά από τον ναζισμό και τον κοινωνικό δαρβινισμό, ενώ πολιτικά από τον Εθνικοσοσιαλισμό, τον λεγόμενο Υπαρκτό Σοσιαλισμό, τον πολιτικό και οικονομικό φιλελευθερισμό, αλλά και από κάθε άλλο απολυταρχικό καθεστώς. Από τους μηχανισμούς κατάληψης και διατήρησης της εξουσίας δεν απουσιάζουν και δημοκρατικά μέσα, όπως για παράδειγμα η αρχή της πλειοψηφίας, όταν αυτή δεν χρησιμοποιείται για την αποτελεσματικότερη ανάδειξη της αλήθειας, στηριζόμενη στην αντικειμενική λογική, αλλά στην ικανοποίηση των συμφερόντων των λεόντων με βασικό της στήριγμα την υποκειμενική λογική, τη λογική των ατομικών συμφερόντων. Σ' αυτό το πλαίσιο σημαντικό ρόλο παίζει η επέλαση και κατάληψη του κρατικού μηχανισμού έτσι ώστε, όταν θα χάσουν την εξουσία να μην μπορούν οι μελλοντικοί λέοντες να κυβερνούν και να απωλέσουν έτσι σύντομα την εξουσία

τους.

Η επίκληση των αλεπούδων αποσκοπεί στην ανάδειξη του τρόπου που σκέφτονται καταρχήν όσοι κάνουν το παν για να καταστούν λέοντες και να αναρριχηθούν στις εξουσίες που αναφέραμε. Είναι οι αντιπολιτευόμενοι στην πολιτική, που μετέρχονται όλα τα μέσα για να υποσκάψουν τους λέοντες, επιθυμώντας να γίνουν σαν αυτούς, αλλά και οι κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά αδύνατοι. Κύρια μέσα επιβολής είναι είτε οι οργανωμένες βίαιες στάσεις διαμαρτυρίας, είτε οι ειρηνικές κινήσεις υπέρβασης των εμποδίων εξυπηρέτησης των συμφερόντων τους, όπως για παράδειγμα το ρουσφέτι.

Η Ορθόδοξη Πατερική Παράδοση μπορεί να θεωρεί ότι κάθε εξουσία είναι δοσμένη από το Θεό με την εντολή να υπηρετεί τις ανάγκες των πολιτών και να φροντίζει για την κοινωνική ευταξία και ασφάλεια, ουδέποτε όμως υιοθέτησε την ηθική της δυνάμεως και της βίας. Ο νόμος και η τιμωρία που συνοδεύει την παράβασή του είναι για τους κακούς και όχι για τους αγαθούς, πάντοτε δε κρίνεται αν είναι δίκαιη ή άδικη. Γι' αυτό και οι Πατέρες της Εκκλησίας, που ασχολήθηκαν με τα θέματα της εξουσίας, ποτέ δεν εξαίρεσαν από την ενάρετη ζωή τους άρχοντες, καταδικάζοντας μάλιστα την αρχομανία και φιλαρχία, που δεν αφορούν μόνο σε όσους βρίσκονται στην εξουσία αλλά και εκείνους που θα επιθυμούσαν να εξουσιάζουν αλλά δεν μπορούν.

<https://bit.ly/38sOydA>